

Наталія МАЛАНЮК,
orcid.org/0000-0002-4321-0900

*кандидат педагогічних наук,
викладач математики*

*Київського коледжу транспортної інфраструктури
(Київ, Україна) malanyuk.nat@gmail.com*

АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ ЗА УМОВ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто аспекти формування майбутніх фахівців залізничного транспорту з позиції компетентнісного та діяльнісного підходів. Показником якості професійної освіти сьогодення є сформованість професійної компетентності у майбутніх фахівців. Проаналізовано й узагальнено підходи до дефініції «професійна компетентність» у наукових дослідженнях, а також у нормативно-правових актах. Здійснено аналіз вимог до майбутніх фахівців залізничного транспорту за сучасних умов.

Виокремлено й обґрунтовано складові частини професійної компетентності майбутніх фахівців залізничного транспорту: математичну, інформаційну, гуманітарну, комунікативну, діяльнісну, ціннісно-мотиваційну, рефлексивно-самооцінюючу.

Проаналізовано співпрацю на таких рівнях із метою формування професійної компетентності в кожного студента: I рівень – «викладач – студент» (викладач – викладач, студент – студент); II рівень – заклади освіти різних рівнів акредитації в системі неперервної освіти; III рівень – «заклад освіти – ринок праці». Запропоновано конкретні кроки для практичної реалізації такої співпраці (формування мотиваційної сфери студента; особистість викладача; узгодженість навчальних планів між різними ступенями професійної освіти; моніторинг ринку праці; поширення апробованих методів і технологій; міжнародне співробітництво в контексті єдиного європейського освітнього простору; залучення роботодавців до процесу формування майбутніх фахівців).

Виокремлено якісні риси майбутніх фахівців залізничного транспорту, визначальні для успішного здійснення професійної діяльності у світлі мінливості довколишньої дійсності: наполегливість, цілеспрямованість, відповідальність, увагу до деталей, прагнення до вдосконалення себе та галузі діяльності.

Подано схему поетапного формування майбутнього фахівця залізничного транспорту в системі неперервної професійної освіти.

Проаналізовано формування професійної компетентності майбутніх фахівців залізничного транспорту через формування професійних компетенцій на основі діяльнісного підходу.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, майбутні фахівці залізничного транспорту, неперервна професійна освіта, професійна підготовка.

Nataliia MALANIUK,
orcid.org/0000-0002-4321-0900

*Candidate of Pedagogic Sciences,
Teacher of Mathematics*

*Kyiv College of Transport Infrastructure
(Kyiv, Ukraine) malanyuk.nat@gmail.com*

ASPECTS OF PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION IN FUTURE RAILWAY TRANSPORT SPECIALISTS UNDER CONDITIONS OF LIFELONG LEARNING

The article deals with the aspects of formation of future railway transport specialists from the point of view of competence and activity approaches. An indicator of the quality of professional education today is the formation of professional competence in future professionals. Approaches to the definition of “professional competence” in scientific research as well as in regulatory acts are analyzed and summarized. The requirements for the future specialists of railway transport in modern conditions are analyzed.

The components of the future competence of the future railway transport specialists are singled out and substantiated: mathematical component; information component; humanitarian component; communicative component; activity component; value-motivational component; reflexive self-esteem component.

Collaboration at the following levels is analyzed in order to create professional competence for each student: Level I – “teacher – student” (teacher – teacher; student – student); II level – educational establishments of different

accreditation levels in the system of lifelong learning; Level III – “educational establishment – labor market”. Concrete steps for practical realization of such cooperation are suggested (formation of student’s motivational sphere; personality of teacher; coherence of curricula between different degrees of vocational education; monitoring of the labor market; dissemination of tried and tested methods and technologies; international cooperation in the context of a single European educational process; future specialists).

The qualitative traits of the future specialists of railway transport are determined, which are crucial for the successful pursuit of professional activity in the light of the volatility of the surrounding reality: persistence, dedication, responsibility, attention to detail, striving for self-improvement and development of the industry.

The scheme of gradual formation of the future railway transport specialist in the system of vocational lifelong learning is presented.

The formation of professional competence of future railway transport specialists through the professional competencies formation based on the activity approach is analyzed.

Key words: competence; professional competence; future railway transport specialists; lifelong vocational learning; professional training.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні та глобалізаційні процеси, що охопили Україну, впливають на всі галузі життя людини: політику, економіку, соціальну сферу тощо. Освіта XXI ст. не може залишатися незмінною у світлі викликів сьогодення. Відбувається оновлення та модернізація змісту освіти, технологій навчання, форм і методів із метою підготовки майбутніх фахівців до життя та діяльності в мінливому світі з великою кількістю інформації в кожній галузі, а також до зміни засобів та обладнання для професійної діяльності у зв’язку зі стрімким розвитком науки й техніки.

Нині професійна освіта, щоб бути затребуваною, повинна готувати висококваліфікованих фахівців, здатних конкурувати на світовому ринку праці за умов мобільності кадрів. Транспортна інфраструктура є ключовою галуззю економіки України. Тому вона потребує фахівців, здатних відповідати зростаючим вимогам до фахівців залізничного транспорту, до якості їхньої професійної діяльності, оскільки перевезення пасажирів і вантажу здійснюється як у межах країни, так і за кордон. Професійна компетентність стала основною характеристикою якості професійної освіти.

Аналіз досліджень засвідчив, що дефініція «професійна компетентність» є предметом наукового інтересу різних авторів (Т. Браже, Н. Кузьміна, Л. Фішман, Ю. Рожков та ін.). Деякі аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту розглянуто у працях Р. Сущенка (управлінська культура майбутніх залізничників) і Т. Шаргун (історичний ракурс). Проте проблема формування професійної компетентності в майбутніх фахівців залізничного транспорту за умов неперервної освіти висвітлена не була.

Мета статті – розглянути та проаналізувати підходи до визначення поняття «професійна компетентність», «професійна компетентність майбутніх фахівців залізничного транспорту», обґрунтувати її складники.

Виклад основного матеріалу. Зміна освітньої парадигми зі знаньової на компетентнісну сформувала новий еталон оцінки якості освіти – наявність сформованої у здобувачів професійної компетентності. Н. Кузьміна в дефініцію «професійна компетентність» вкладає систему знань, вмінь і навичок, які потрібні фахівцю для професійної діяльності (Кузьміна, 1970: 114). Дослідник Л. Фішман трактує професійну компетентність як наявність у фахівця професійної культури та цінностей (Фішман, 1999: 112).

Нормативно-правові акти дають таке трактування «професійної компетентності»: «застосовувати знання та виявляти якості для належного виконання професійних обов’язків» (№ 889-VIII «Про державну службу»); «здатність особи успішно здійснювати професійну діяльність» (26 грудня 2018 р., № 4091/5); «в межах визначених посадою повноважень належно виконувати встановлені завдання» (06 лютого 2019 р. № 106) (Сайт Верховної Ради України).

Вчені Ю. Рожков і Н. Журавська наголошують, що лише професійна компетентність фахівця може бути ключовою умовою успішного виконання ним функціональних обов’язків (Рожков, Журавська, 2014: 252). Професійна компетентність має бути сформована у процесі професійної підготовки.

Професійна підготовка майбутніх фахівців залізничного транспорту є системною цілеспрямованою діяльністю, яка охоплює формування як загальнонаукових знань, так і вузькопрофесійних, як широкого наукового світогляду, так і низки ціннісних орієнтирів і якісних рис характеру. Відбувається така підготовка в неперервній професійній освіті в системі «коледж – університет».

Академік С. Гончаренко дав таке тлумачення професійній підготовці: оволодіння теорією та практикою обраної професії, набуття морально-ціннісних рис особистістю (Гончаренко, 1997: 275).

Професійна підготовка майбутніх фахівців потребує комплексного розгляду та якісного аналізу всіх її компонентів як єдиної системи (Рожков, Журавська, 2014: 250).

Аналізуючи професійну підготовку майбутніх фахівців залізничного транспорту за умов неперервної освіти відповідно до зростаючих вимог до працівників галузі, розглядаємо професійну компетентність із такими складовими частинами: математичною (знанням основ, вмінням проводити логічні міркування, обґрунтовувати, застосовувати понятійний і категоріальний апарат математики у професійній діяльності); інформаційною (знаннями про інформацію та інформаційні процеси, володінням інформаційними технологіями для здійснення професійної діяльності); гуманітарною (вмінням чітко та правильно висловлювати свою думку як усно, так і письмово, знанням оформлення різної ділової документації); комунікативною (роботою в команді, лідерськими якостями, вмінням слухати, відповідати за прийняті рішення); діяльнісною (знаннями зі спеціальних дисциплін, вміннями здійснювати план діяльності, реалізовувати його, першим практичним досвідом); ціннісно-мотиваційною (позитивною мотивацією, якісними рисами характеру, ціннісними орієнтирами); рефлексивно-самооцінюючою (аналізом власної діяльності, співвідношенням якості до затрат часу, оцінюванням якості тощо). Всі перераховані складники є необхідними у якісній підготовці майбутніх фахівців залізничного транспорту, їхнього становлення як особистості, прагнення до самовдосконалення та саморозвитку.

Опираючись на наші дослідження, вважаємо, що для успішного формування кожної складової частини професійної компетентності потрібна така співпраця: I рівень – «викладач – студент (студенти)»; II рівень – «заклад освіти – інші заклади освіти»; III рівень – «заклад освіти – ринок праці».

Для того, щоб студент у майбутньому став успішним працівником та особистістю, готовою до виконання функціональних обов'язків і подальшого професійного зростання, необ-

хідні: мотивація та бажання студента навчатися; прагнення та вміння викладача застосовувати сучасні технології навчання; співпраця між закладами освіти у реалізації ступеневого навчання; моніторинг ринку праці; співпраця між закладами освіти як в Україні, так і за її межами; налагодження зв'язків між закладами освіти та ринком праці.

Оновлення інформаційного потоку та науково-технічний прогрес диктують такі вимоги до майбутніх фахівців залізничного транспорту: здатність до подолання суперечностей у навчанні та професійній діяльності, прагнення до вдосконалення професійної галузі, володіння інноваціями та готовність їх впроваджувати у професійну діяльність. Для успішного здійснення професійної діяльності майбутні фахівці повинні володіти низкою якостей: вмінням узагальнювати знання та використовувати їх синтез у нестандартних ситуаціях, вмінням працювати в команді та лідерськими якостями, достатніми професійними знаннями для початку професійної діяльності, прагненням до самовдосконалення, підвищення свого професійного рівня.

Професійну компетентність майбутніх фахівців залізничного транспорту потрібно формувати системно («коледж – університет»). У коледжі: I курс – профорієнтаційна робота, розкриття особливостей майбутньої професії; I–II курси – проектування знань із загальноосвітніх дисциплін на сферу майбутньої професійної діяльності; III–IV курс – формування практичного досвіду, спроба реалізувати свої здібності у професійній діяльності; в університеті: III, IV, V курси – вдосконалення, професійне зростання, підвищення своєї кваліфікації тощо.

Схема поетапного формування майбутнього фахівця залізничного транспорту в системі неперервної професійної освіти зображена на рис. 1.

Абітурієнт, який закінчив 9 клас (11 клас), обравши фаховий коледж як базовий заклад професійної освіти, часто не уявляє себе в обраній професії. Тому перед викладачами коледжу стоїть

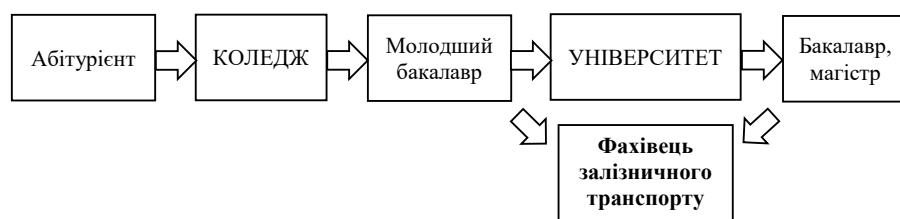

Рис. 1. Схема поетапного формування майбутнього фахівця залізничного транспорту

завдання допомогти кожному студенту пізнати майбутню професію, реалізувати себе в ній. Наші дослідження показали, що лише у 37% опитаних першокурсників є деяке уявлення про обрану професію, причому у 25% із них родичі працюють у цій сфері. Ці дані свідчать про те, що в коледжі потрібна цілісна системна робота, спрямована на допомогу молодій особі у розкритті себе у вибраній професії. У коледжі створюються необхідні умови для формування майбутнього фахівця залізничного транспорту: активне залучення до навчально-пізнавальної діяльності (формування наукового світогляду, розвиток задатків і здібностей, набуття першого професійного досвіду).

Професійна компетентність формується у діяльності, вона не є статичною, а може розвиватися та набувати більш високих рівнів сформованості. О. Леонт'єв розглядав діяльність людини на таких рівнях: психофізичних функцій; операцій; дій; специфічних видів діяльності (Леонт'єв, 1975). Він як основоположник діяльнісного підходу вказав такі його принципи: «розмитості» свідомості; з'єднання свідомості й поведінки; активності; предметності та соціальної зумовленості людської діяльності (Леонт'єв, 1975: 44–48). Послідовник О. Леонт'єва С. Рубінштейн акцентує увагу на необхідності усвідомленості діяльності, побудові системи цілей діяльності та наголошує на тому, що має існувати можливість досягнення цілей діяльності (Рубінштейн, 1989).

Професійна компетентність може бути розглянута як єдність професійних компетенцій, які

формуються у студентів шляхом залучення їх до активної навчально-пізнавальної діяльності. Науковці О. Пометун та А. Хуторської у компетенціях виділяють такі ієрархічні рівні: предметні, загальнопредметні, міжпредметні, надпредметні (Пометун, 2004; Хуторської, 2003). Таким чином, у формуванні професійної компетентності можна виокремити процеси: формування предметних компетенцій; формування загальнопредметних компетенцій; формування міжпредметних компетенцій; формування надпредметних компетенцій; формування професійних компетенцій; формування професійної компетентності (Маланюк, 2018: 157). Тому професійна компетентність майбутнього фахівця залізничного транспорту – це його готовність і здатність використовувати у своїй фаховій діяльності професійні компетенції.

Висновки. Формування професійної компетентності в майбутніх фахівців залізничного транспорту є системою злагоджених дій викладачів закладу освіти (коледжу, університету), спрямованих на створення такого освітнього середовища, в якому у здобувачів освіти будуть сформовані уміння, навички та досвід, набуття ключових якостей особистості, необхідних для успішного здійснення професійної діяльності. Таке формування не закінчується разом із закінченням навчання в коледжі й університеті, а триває все життя (підвищення кваліфікації, професійне зростання тощо). Наші подальші дослідження будуть спрямовані на пошук технологій формування професійно значущих якостей для майбутніх фахівців залізничного транспорту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
2. Кузьміна Н. В. Методы исследования педагогической деятельности. Ленинград, 1970. 144 с.
3. Леонт'єв А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва, 1975. 180 с.
4. Маланюк Н. М. Формування професійної компетентності в студентів коледжу (залізничників). *Молодий вчений*. 2018. № 6 (58). С. 154–157.
5. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. С. 15–24.
6. Рожков Ю. Г., Журавська Н. С. Формування професійної компетентності студентів аграрних ВНЗ. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. № (199). Ч. 2. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». С. 247–253.
7. Рубінштейн С. Л. Психика и деятельность. 1989. URL: www.psychology-online.net/doc-450.
8. Сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. Фишман Л. И. Модели образовательного менеджмента: обзорный анализ и школьные технологии. 1999. № 1–2. С. 112–120.
10. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58–64.

REFERENCES

1. Goncharenko S. U. (1997). *Ukrayinskyj pedagogichnyj slovnyk*. [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid. 376. [in Ukrainian]
2. Kuz'mina N. V. (1970). *Metody issledovanija pedagogicheskoy dejatel'nosti*. [Research methods of pedagogical activity]. Leningrad, 144. [in Russian]

3. Leont'ev A. N. (1975) *Dejatel'nost'. Soznanie. Lichnost'*. [Activity. Consciousness. Personality]. Moskva. 80. [in Russian]
4. Malanyuk N. M. (2018) Formuvannya profesijnoyi kompetentnosti v studentiv koledzhu (zaliznychnykyv). [Professional competence formation of college students (railroaders)]. *Molodyj vchenyj*. (6 (58)), 154–157. [in Ukrainian]
5. Pometun O. I. (2004) *Teoriya ta praktyka poslidovnoyi realizaciyi kompetentnisnogo pidxodu v dosvidi zarubizhnyx krayin*. [Theory and practice of consistent implementation of the competence approach in the experience of foreign countries]. *Kompetentnisnyj pidxid u suchasnij osviti: svitovyj dosvid ta ukrajynski perspektyvy / pid zag. red. O. V. Ovcharuk*. Kyiv: K.I.S., 15–24. [in Ukrainian]
6. Rozhkov Yu. G., Zhuravska N. S. (2014) Formuvannya profesijnoyi kompetentnosti studentiv agrarnyx VNZ. [Formation of professional competence of students of agricultural universities]. *Naukovyj visnyk Nacionalnogo universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrainy*. (199). Ch. 2. *Seriya "Pedagogika. Psyxologiya. Filosoftya"*. Kyiv: Vydavnychyj centr, 247–253. [in Ukrainian]
7. Rubinshejn S. L. (1989) *Psihika i dejatel'nost'*. [Psychics and activity]. URL: www.psychology-online.net/doc-450. [in Russian]
8. Sajt Verxovnoyi Rady Ukrainy. [Website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian]
9. Fishman L. I. (1999) *Modeli obrazovatel'nogo menedzhmenta: obzornyj analiz i shkol'nye tehnologii*. [Models of educational management: overview analysis and school technologies]. (1–2), 112–120. [in Russian]
10. Hutorskoj A. V. (2003) *Kljuchevye kompetencii kak komponent lichnostno-orientirovannogo obrazovanija*. [Key competencies as a component of student-centered education]. *Narodnoe obrazovanie*. (2), 58–64. [in Russian]